

MARCIN KARAS

WARSZTAT HISTORYKA FILOZOFII

Warsztat
historyka filozofii

Marcin Karas

Warsztat historyka filozofii

Kraków

© Copyright by Marcin Karas, 2021

 Marcin Karas, Uniwersytet Jagielloński, Kraków

 marcin.karas@uj.edu.pl

Recenzent

dr hab. Michał Głowala, Uniwersytet Wrocławski

Opracowanie redakcyjne

Justyna Wójcik

Projekt okładki

Marta Jaszczyk

ISBN 978-83-8138-492-6 (druk)

ISBN 978-83-8138-493-3 (on-line, pdf)

<https://doi.org/10.12797/9788381384933>

Na okładce wykorzystano akwafortę *Platon* D. Cunego, 1783 (<https://wellcomecollection.org/works/xpx3tea9>)

Publikacja dofinansowana przez Instytut Filozofii UJ

WYDAWNICTWO KSIĘGARNIA AKADEMICKA

ul. św. Anny 6, 31-008 Kraków

tel.: 12 421-13-87; 12 431-27-43

e-mail: publishing@akademicka.pl

Księgarnia internetowa: <https://akademicka.com.pl>

Informacje wstępne

Warsztat historyka filozofii to rozbudowany system narzędzi, technik, umiejętności i strategii używanych przez historyków filozofii podczas prowadzenia pracy badawczej. Do warsztatu można również zaliczyć sposoby oceny gotowych prac naukowych i zasady prowadzenia działalności naukowej, w tym zespołowej. Wielu autorów osiąga dobre rezultaty naukowe, nie rozważając teoretycznie swojej metody badań, gdyż pracuje intuicyjnie, na podstawie posiadanego doświadczenia. Znajomość tajników dobrego warsztatu może sprawić, że efekty będą jeszcze lepsze, trwalsze, uzasadnione i skuteczne z merytorycznego i dydaktycznego punktu widzenia. Nie wystarczy intuicyjnie znać i stosować warsztat, trzeba go rozumieć, przemyśleć i świadomie, krytycznie, elastycznie z niego korzystać. Podobnie w życiu codziennym: o ile technik zbuduje zaprojektowane wcześniej urządzenie według gotowego rysunku, o tyle inżynier opracuje nowy rysunek i zrobi lepsze urządzenie. Trzeba, aby badacz filozofii był jak inżynier, a nie tylko jak technik. Uniwersytet powinien być czymś więcej niż tylko szkołą zawodową (*Fachschule*), ma uczyć rozumienia, tworzenia, wymiany i oceny wiedzy (mądrości). Dobry warsztat to skuteczne narzędzie w rękach mądrego uczonego. Dobry warsztat to również metoda prowadząca do zrozumienia badanego problemu, do stawiania pytań i dawania na nie uzasadnionych odpowiedzi.

W trakcie lektury przekonamy się, że specyfika warsztatu historyka filozofii polega przede wszystkim na wyborze, analizie i ocenie pism poświęconych w całości lub w części zagadnieniom filozoficznym (metafizyce, epistemologii, etyce, estetyce, logice itp.). Historia filozofii jest wstępem do filozofii, a więc przygotowaniem do spekulatywnej, własnej refleksji nad konkretnymi zagadnieniami filozoficznymi. Każdy dział historii filozofii ma swoją specyfikę, określone źródła, opracowania, metodę: spekulatywną albo mieszaną – spekulatywno-empiryczną, gdy badamy np. historię, sztukę, naukę albo literaturę, czyli rozmaite fakty i wytwory ludzkie

bądź naturalne pod kątem wyprowadzanych z nich idei filozoficznych. Nauki, które dostarczają wiedzy historykowi filozofii, pełnią funkcję nauk pomocniczych, gdy np. informują o treści dzieł literackich, osiągnięciach nauk przyrodniczych albo znaczeniu różnorodnych nazw, procesów, pojęć, kategorii czy też o sensie wielu wynalazków, teorii i odkryć.

Warsztat historyka filozofii obejmuje następujące po sobie w sensie logicznym kroki: wybór źródeł albo ich fragmentów, stawianie pytań badawczych, czytanie i analizę tekstów, sięganie do rozmaitych opracowań naukowych, porównywanie treści i siły argumentów filozofów i historyków filozofii, ocenę różnych tez, formułowanie wniosków szczegółowych, uogólnianie wyników badań, odpieranie błędnych interpretacji zastanych w tekstach i określanie planów badań dla dalszych studiów. Zajmiemy się tym szczegółowo w niniejszej pracy.

Przedmiotem badań dobrych historyków filozofii są źródła historyczne (teksty napisane przez filozofów). W badaniach nad pismami i poglądami różnych filozofów stajemy przed koniecznością poznania tych źródeł i odczytania ich treści w kontekście historii i rozmaitych opracowań. Poważną wadą wielu publikacji historycznofilozoficznych jest niska świadomość warsztatowa ich autorów, a więc mniej lub bardziej powierzchowne wykorzystanie narzędzi, które mają nie tylko umożliwić, ale także ułatwić i usprawnić opanowanie tematu i jasne przedstawienie rezultatów badawczych czytelnikom. Podstawą badań są źródła i to przekonanie będzie podkreślane na wszystkich stronach niniejszej książki.

Celem tej monografii jest bogate i całościowe, żywe i plastyczne, potoczne, łatwe w odbiorze, zilustrowane przykładami i wsparte doświadczeniem własnej wieloletniej pracy badawczej przedstawienie czytelnikom różnorodnych zasad, technik, umiejętności, a także błędów i zasadzek, z którymi spotyka się historyk filozofii podczas swej pracy. Będziemy rozważać nie tylko reguły postępowania badawczego, ale też pokażemy ich praktyczne zastosowania (na przykładach) oraz typowe błędy. Odniesiemy się do wielu sytuacji odzwierciedlających sukcesy bądź niepowodzenia w pracy naukowej. Każdy aspekt warsztatu zostanie zilustrowany przykładami konkretnego zastosowania danej metody działania w badaniach naukowych.

Niniejsza książka ma na celu poprowadzenie czytelnika (na różnym stopniu zaawansowania) przez rozmaite pomieszczenia wielkiego gmachu (a może nawet labiryntu) zwanego warsztatem naukowym, w których znajdziemy ciekawe zasady, reguły, będziemy je omawiać i stosować w odniesieniu do konkretnego przykładu. Aby nasza monografia była komunikatywna, czytelna i jasna, ograniczymy do minimum aparat naukowy, a więc zasadniczo będziemy unikać podawania nazwisk, dat i nazw, stosowania przypisów i przywoływania cytatów: skupimy się na żywym wywodzie, w którym liczy się jednak każdy aspekt warsztatu, jego istota, forma, przekaz, a nie jednorazowa treść poszczególnych rozwiązań różnych problemów. Zaprezentujemy zasady ogólne i typowe przykłady, unikając zbyt wielu szczegółów.

Takie ogólne reguły można następnie zastosować w rozmaitych sytuacjach. Sporo miejsca zajmą własne doświadczenia autora (materiały autobiograficzne) przywołane w celu potwierdzenia tego, że warsztatu uczymy się przez całe życie, często podczas własnych porażek, po których podnosimy się, aby tym lepiej podejmować później nowe wyzwania. Nieliczne przypisy umieścimy w nawiasie. Aby ubarwić naszą narrację, będziemy używać plastycznych przykładów technicznych, wojskowych czy historycznych.

Monografię podzielimy na cztery duże rozdziały i na wiele (48) małych podrozdziałów, w których zostaną ukazane najczęściej spotykane elementy, z jakich i składa się działalność naukowa historyka filozofii. Często, aby uprościć prezentację skomplikowanych zagadnień, będziemy podawać rozwiązania typowe, rozpowszechnione albo najbardziej wyraziste, zdając sobie sprawę, że oprócz omawianej są jeszcze inne możliwości. Nie znaczy to, że można komuś narzucić jeden sposób postępowania, jeden model pracy, ale chodzi o pokazanie pewnego łatwego do zastosowania wyraźnego, sugestywnego modelu działania. Taki model każdy badacz sam zmodyfikuje i zaadaptuje do swoich potrzeb.

Przykłady będziemy często brać z własnego doświadczenia, a więc będą one dotyczyć tematów, które badaliśmy, książek, które czytaliśmy, autorów znanych i klasycznych, którym były poświęcone nasze publikacje. Pojawią się też liczne egzemplifikacje z historii kosmologii, ponieważ jest to trudna, interdyscyplinarna i ważna dziedzina badań. Być może niektóre przykłady wydadzą się komuś niepotrzebne, naiwne lub banalne, zbyt ogólne albo nadmiernie szczegółowe. Piszemy jednak także dla początkujących. Zaryzykujemy, że takie opisy również mają moc dydaktyczną. Używając przykładów prostych (a nawet banalnych), zwracamy się do czytelnika mało zaawansowanego. Odbiorca bardziej zaawansowany może sobie wtedy przypomnieć umiejętności, które dobrze zna od dawna. Badacz doświadczony może skorzystać z bardziej fachowych szczegółów tej książki. Warto uporządkować, zebrać, odświeżyć i podsumować w jednej monografii wszystkie istotne elementy warsztatu naukowego.

W naszej analizie przedstawimy zasadnicze (konstytutywne) elementy gotowej publikacji naukowej, a więc strukturę tekstu, rozdziały, akapity, śródtytuły, a prócz tego przypisy, bibliografię, wnioski. Ponadto będziemy badać okoliczności pracy badawczej, różne aspekty podejścia do pracy, czyli rolę intuicji, motywację, strategię, sposoby planowania i modyfikowania swoich zadań itd.

Prawdopodobnie na kartach tej książki pojawią się jakieś powtórzenia. Podejmiemy to ryzyko. Warto, naszym zdaniem, niektóre ważne aspekty warsztatu omówić kilkakrotnie, pod różnym względem, np. rozważając strukturę dzieła naukowego i praktykę jego pisanie, a także wskazując wzór postępowania i błędy popełniane podczas pracy, gdyż wtedy czytelnik otrzyma w obu tych podrozdziałach kompletny opis podany z obu stron, czyli wskazówki, jak pracować i jak nabierać

dobrych nawyków, a jak unikać pomyłek. Te zasady mogą później stać się oczywistą podstawą wieloletniej, owocnej pracy młodego historyka filozofii i jego ewentualnych współpracowników.

W tym miejscu pragniemy serdecznie podziękować wszystkim historykom i filozofom, profesorom, kolegom i studentom, których spotykaliśmy na uniwersytecie, z którymi dyskutowaliśmy, niekiedy spieraliśmy się, których teksty czytaliśmy którym – jednym słowem – zawdzięczamy swoją wieloletnią szkołę kształtowania własnego warsztatu naukowego. Zbyt wiele to nazwisk, aby je tutaj przywołać. Wszystkim coś zawdzięczamy. Teraz nadszedł już czas, aby podzielić się tą wiedzą, tymi umiejętnościami i technikami z innymi. Ze studentami młodego pokolenia. Podczas pisania tej książki prowadziliśmy kurs seminaryjny poświęcony warsztatowi historyka filozofii. Brali w nim udział studenci pierwszych lat, a także licencjanci i magistranci zajmujący się dziejami różnych działów filozofii oraz kilku doktorantów. Doktoranci, podobnie jak inni uczestnicy zajęć, dzielą się z innymi studentami na kursie swoją fachową wiedzą warsztatową i w ten sposób niniejsza książka stanowi w pewnym sensie pracę zbiorową, jest bowiem efektem rozmów i wymiany doświadczeń wielu ludzi. Dzięki dyskusjom prowadzonym podczas tego kursu różne przykłady i argumenty zostały poprawione, sprawdzone i rozbudowane. Serdecznie wszystkim dziękuję za wszelkie uwagi, głosy, opinie i spostrzeżenia. Nauka jest działalnością wspólną, społeczną, a więc razem, we współpracy możemy się wspierać, rozwijać i doskonalić.

Książka ta, jak powiedziano, składa się z czterech części, podzielonych na mniejsze podrozdziały. Łącznie wyróżniamy pięćdziesiąt części: wstęp, czterdzieści osiem podrozdziałów i zakończenie. Podział ten ma charakter rzeczowy. W pierwszej części zebrane zostały refleksje nad elementami strukturalnymi dzieła naukowego (konstrukcja, przypisy i bibliografia). W drugiej części omawiamy umiejętności warsztatowe dobrego badacza (od wyboru tematu, aż do marketingu, czyli reklamowania gotowego dzieła). Część trzecia dotyczy oceny gotowych rezultatów badań naukowych (błędów popełnianych przez badaczy, pisania recenzji, dobrych i słabych książek, tekstów niepoważnych i plagiatów). W części czwartej prezentujemy praktykę życia naukowego (jak np. wystąpienia publiczne i prace zespołowe). Zakończenie naszej książki będzie nie tylko podsumowaniem przeprowadzonych analiz, ale będzie również dotyczyć roli zakończenia, czyli podsumowania potrzebnego w każdym dziele naukowym, które zamyka przeprowadzone nieraz wieloletnim wysiłkiem badania historyka filozofii. W podziale na podrozdziały zastosujemy ciągłą numerację. Podrozdział 10., najdłuższy, będzie dodatkowo jeszcze podzielony na mniejsze części. Takie elementy strukturalne są ważne dla przejrzystości całego tomu. Ponieważ nasza książka ma na celu omówić reguły ogólne i podać typowe, ale własne przykłady, dlatego nie dodajemy do niej obszernej bibliografii, która z konieczności byłaby wynikiem subiektywnych doświadczeń autora, a nie

kompletnym zbiorem przydatnych przewodników warsztatowych. Z tych samych powodów w książce nie ma też indeksów, jest natomiast rozbudowany spis treści (obejmujący około 50 zagadnień), który ma ułatwić odszukanie wybranych zagadnień i zastępuje typowy indeks rzeczowy.

Czytelnicy zainteresowani istniejącą literaturą dotyczącą warsztatu mogą skorzystać z różnych poradników na temat „jak pisać pracę magisterską” albo z bardziej fachowych książek, np.: U. Eco, *Jak napisać pracę dyplomową. Poradnik dla humanistów*, przeł. G. Jurkowlanec, Warszawa 2016; M. Heller, *Jak być uczonym*, wybór i oprac. M. Szczerbińska-Polak, Kraków 2020; S. Salmonowicz, *O rzemiośle recenzenta. Studia z warsztatu historyka*, Warszawa 1999.

Kończąc to wprowadzenie, pragniemy serdecznie podziękować recenzentowi wydawniczemu książki, Panu Profesorowi Michałowi Głowali z Uniwersytetu Wrocławskiego za bardzo cenne uwagi krytyczne, korekty i liczne sugestie zgłoszone do tekstu, które uwzględniliśmy podczas przygotowania tomu do druku. Dziękujemy również serdecznie kierownikowi Zakładu Filozofii Polskiej, Panu Profesorowi Steffenowi Huberowi, oraz dyrektorowi Instytutu Filozofii UJ, Panu Profesorowi Jerzemu Gołoszowi, za sfinansowanie kosztów wydania tej książki, a także Panu Prezesowi Adamowi Lejczakowi za jej wydanie w renomowanym krakowskim wydawnictwie Księgarnia Akademicka. Za pomoc w staraniach zmierzających do wydania niniejszej publikacji dziękujemy również dziekanowi Wydziału Filozoficznego UJ, Panu Profesorowi Jackowi Nowakowi.

Książka została pomyślana jako szczegółowy podręcznik prowadzenia badań naukowych, głównie dla studentów i doktorantów zajmujących się filozofią.

Opracowań tego typu jest niewiele, zajęcia warsztatowe na uczelniach są niezbyt popularne i dlatego poziom wielu prac naukowych jest często dość niski.

W publikacjach z dziejów filozofii także często zdarzają się rozmaite błędy warsztatowe. Autor książki ma nadzieję, że zebrane w tym opracowaniu reguły i rady, wynikające z 25-letniego doświadczenia, pomogą wielu badaczom zastanowić się nad swoim warsztatem i go rozwinąć.

Przedstawione zasady prowadzenia badań mogą być przydatne także dla adeptów innych nauk humanistycznych, w których prowadzi się prace na podstawie źródeł historycznych.

Monografia *Warsztat historyka filozofii* tematyzuje i systematycznie omawia narzędzia, techniki i strategie, które bywają stosowane intuicyjnie i na podstawie doświadczenia, celem uzyskania kompetencji w korzystaniu z nich „świadomie, krytycznie i elastycznie”. Jej adresatami są użytkownicy wspomnianego warsztatu na różnym poziomie zaawansowania, także początkujący. Książka dzieli się na cztery duże rozdziały, dotyczące komponentów publikacji naukowej, autorskich uwarunkowań warsztatu akademickiego, oceny gotowego dzieła akademickiego oraz pragmatyki życia naukowego; rozdziały te podlegają dalszym systematycznym podziałom. Do rąk Czytelników trafia bardzo dobra realizacja wyżej zarysowanego ważnego celu.

Chociaż książka nie jest rozprawą z historii filozofii i sama nie musi stosować się do omawianych w niej reguł warsztatowych, to jednak w wielu punktach – niejako nadobowiązkowo – je realizuje, co stanowi jej osobną zaletę. To bardzo dobre, trafne, komunikatywne i plastyczne opracowanie tematu z wielu względów ważnego i trudnego – zarówno z racji ściśle systematycznych, jak i z uwagi na pewne okoliczności związane z obecną kondycją życia akademickiego.

z recenzji Michała Głowali

<https://akademicka.pl>

ISBN 978-83-8138-492-6

9 788381 384926